

Hariduselu Eesti Vabariigis (1918–1940)

Haridus oli Eestis juba 19. sajandil ja 20. sajandi algul tugevasti politiseeritud. Haridus oli nii eestlastele kui sakslastele ülimalt oluline. Ka Vene valitsus jälgis seda valdkonda tähelepanelikult ja sekkus puhtpoliitilistel eesmärkidel, eriti 1880. aastate venestus-reformidest alates. Nii on haridusideoloogiatel ja pedagoogilisel mõttel meie maa vaimses elus traditsiooniliselt olnud väga oluline koht.

Eesti juhtivad haridustegelased olid juba tsaariaja lõpul kursis nii Lääne kui Vene uute pedagoogiliste voolude ja reformitaotlustega. Ideevaru kodumaa hariduselu uutel alustel arendamiseks oli piisav. Eesmärgiks seati kooli rahvuskeelsus, demokratiseerimine, ühtluskool, alghariduse pikendamine, üldine koolikohustus, moodne töökool ja õpetajakoolituse ümberkorraldamine. 1917. aastal esitati vastavaid nõudmisi hariduskongressil, neid küsimusi arutati Eesti Õpetajate Keskliidus (aprillist 1919 Eesti Õpetajate Liit), ajakirjanduses ja mujal. Mõeldu ulatuslikumaks elluviimiseks puudusid aga võimalused nii Vene Ajutise Valitsuse, enamlaste võimutsemise kui ka Saksa okupatsiooni ajal. Alles 1918. aasta hilissügisel sai Eesti valitsus asuda omal maal sõltumatult rahvuslikku haridust üles ehitama. See oli üks osa laiemast, vabanenud rahvaid Euroopas, hiljem ka Aasias ja Aafrikas haaranud protsessist.

20. sajandi esimestel kümnenditel iseloomustas kogu maailmas haridust koolivõrgu kiirenev laiendamine, varem üsna elitaarseks peetud keskhariduse (gümnaasiumihariduse) vaesematele kihtidele kättesaadavamaks muutumine, õpilaste ja üliõpilaste arvu märgatav kasv. Selliste suundumustega tuli kaasa minna ka noorel Eesti riigil. Abi oli tsaariaja pärandist: tänu siinsele omavalitsussüsteemile oli Läänemere kubermangude elanikkond peaaegu täielikult kirjaoskaja, algkoolivõrk oli tihe (sellegipoolest

ei käinud kõik lapsed koolis), keskhariduskoole oli 1917.¹⁹¹⁷ aastal 35, kõrgharidust andsid Tartu ülikool ja Veterinaarinstituut. Koolid olid evakueerimise käigus palju kannatanud. Õpilasi ja õpetajaid oli viidud Venemaale, ka Tartu ülikool oli teadusliku ja kunstilise väärtusega varast peaaegu tühjaks tehtud.

Uue haridussüsteemi loomiseks valis Eesti jõulise ja iseseisva tee. Ei võetud kuulda neid, kes soovitasid Tartu ülikooli taasavada „kolmes kohalikus keeles”, ega neid, kes kahtlesid eestikeelse gümnaasiumihariduse väärtuses. 30. ^{oktoobril} novembril 1918, paar päeva pärast Vabadussõja algust, deklareeris Eesti Ajutine Valitsus, et „rahvahariduse alal on Ajutine Valitsus sunnitud kõige pealt venestamise ja saksastamise ~~kahtsed~~ lõpetama”. Koolid otsustati seada rahvuslikule alusele, rahvuslikus mõttes segakoolid tuli kaotada. Eesti keel kuulutati muukeelsetele koolidele kohustuslikuks aineks.

19. ^{septembris} septembril 1919 kehtestas Asutav Kogu koolikohustuse 9–14 ^{pe} aasta vanustele lastele, kes veel 4-aastase algkooli kursust ei olnud lõpetanud. Üldine koolikohustus, mida tsaariajal ei olnud, lähendas Eestit hariduspoliitiliselt Euroopale. Eesti edestas mitmeid nn uusi riike, veidi ka Soomet, kus kohustusliku üldhariduse seadus jõustus 1921. aastal. Eesti Vabariigi põhiseadus (1920) kinnitas hariduse põhiprintsiibid nagu sunduslik ja maksuta algkool, vähemusrahvustele emakeelse õpetuse tagamine, kõrgkooli autonoomia ja riiklik kontroll õpetamise üle.

Haridussüsteemi loomiseks võeti vastu rida seadusi. Avalike algkoolide seadusega (1920) kuulutas Asutav Kogu välja ühtluskooli põhimõtte: algkool moodustas ühtluskooli esimese järgu, oli 6-aastase kursusega, maksuta, ilmalik ja emakeelne. Mitteemakeelsesesse kooli võis last panna vaid mõjuvatel põhjustel koolivalitsuse loal. Kõikjal, kus leidis vähemalt 20 vähemusrahvusest last, tuli avada vastav kool või klass.

Alghariduse andmine emakeeles oli seega kohustuslik. Igasugune ümberrahvustamine kooli kaudu, sh eestistamine, oli keelatud. Pikendati koolikohustust, määrates selle 7.-16. eluaastani. Seadus lubas ka eraalgkoole, kuid nende arv ei kujunenud suureks.

Algkooliõpetajate koolitamine oli ülimalt aktuaalne, samas üks ägedat poleemikat ja hariduspoliitilist võitlust põhjustanud valdkondi. Iseseisvuse algaastail asutati seminarid Tartus, Rakveres, Tallinnas, Võrus ja Haapsalus. Õppeaeg oli neis 6 aastat ja sisseastujailt nõuti 6-klassilise algkooli lõputunnistust. Lõpetanud olid seega õppinud 12 aastat. Nii oli tegemist algkooliõpetajaid ettevalmistava kesk-kooliga (gümnaasiumiga).

Euroopas oli laialt levinud arusaam, et algkooliõpetaja ettevalmistus peab küündima vähemalt gümnaasiumitasemeni. Kus seda ei ole, seal tuleb pedagoogika-haridust pidada puudulikuks. Eesti seminarid vastasid seega Euroopa miinimumnõuetele, kuid mitte palju enam. Sest paljudes maades asuti juba algkooliõpetajaidki koolitama kõrgkoolis sh ülikoolis. Algkooliõpetajale akadeemilise hariduse andmine oli päevakorral ja Eestigi ei saanud sellest mööda vaadata.

Vajadus kaasa minna arenenud maade suundumustega oli üheks peapõhjuseks, et seminarid Rakveres, Võrus ja Haapsalus aastail 1930–1932 suleti ja Tallinna ning Tartu seminar muudeti pedagoogiumideks, 2-aastase õppeajaga asutusteks, mis põhinesid gümnaasiumil. Noore õpetaja koolitee pikenes nüüd 12-lt aastalt 13-le. Õppeprotsessis juurutati mõningaid kõrgkoolile iseloomulikke elemente.

1920. aastate 6-klassilised seminarid olid etendanud olulist (Ferdinand Eiseni järgi otsustavat) osa Eesti algkooli viimisel uuele tasandile. Näiteks Võru seminari direktor Johannes Käis juhtis Lääne reformpedagoogikale tuginevat kooliuuendusliikumist.

Vabariigi algaastail tehti võidu ja iseseisvumise ülevast tundest kantult ülioptimistlikke prognoose ja kavu majanduse, välispoliitika, hariduse jt aladel. Kesk- ja vasakparteide positsioonid olid Asutavas Kogus väga tugevad. Rahva poliitilised eelistused aga muutusid ja I Riigikogus (1920–1923) tugevnesid parempoolsed jõud. Avalike keskkoolide seaduse üle vaieldi pikalt, see võeti vastu alles 7. ^{ndal} detsembril 1922. Avalik keskkool ehk gümnaasium, so omavalitsuse või riigi poolt ülalpeetav kool, moodustas ühtluskooli teise järgu, oli emakeelne ja usuõpetuseta. Vähemusrahvustest lastel lubati soovi korral käia ka riigikeelses keskkoolis. Ettepanekud, et keskkoolgi oleks õppemaksuta ja igale soovijale kindlustataks seal koht, ei läinud läbi. Kursuse kestus oli vähemalt viis, kuid mitte üle kuue õppeaasta. Võis avada humanitaar-, reaals- ja harusid. Tegelikult domineeris humanitaarharidus. Lõpetanutel oli õigus ülikooli astuda ilma eksamiteta. Lubati ka erakeskkoole ja nende osatähtsus oligi märkimisväärne.

Kõrghariduse vallas oli tähtsaimaks ja kiiremaks ülesandeks keerata seni kohaliku rahva ja loodusega vähe seotud Tartu ülikool näoga Eesti poole ning anda sellele demokraatliku riigikorraga kooskõlas olev autonoomne staatus. Üliõpilased olid juba eesti ülikooli algusest, so 1919. ^{ndal} aastast valdavalt eestlased (1916. ^{ndal} aastal oli eestlasi üliõpilaste seas vaid 15%). Õppejõudude rahvuslikult koosseisult ja õppekeele poolest kujunes ülikool valdavalt eestiilmeliseks 1920. ^{ndal} aastate keskpaigaks, mil juba üle 60% loengutest peeti riigikeeles. Asutati uued teaduskonnad põllumajandus-, kaubandus- ja majandus-spetsialistide koolitamiseks. Aastail 1935–1936 tegutses tehnikateaduskond. See kõneleb Tartu ülikooli arengust 19. ^{ndal} sajandile iseloomulikust klassikalisest staadiumist 20. ^{ndal} sajandi kõrgkooli suunas. Tsaariaegses Tartu ülikoolis puudus spetsiaalne pedagoogika professor. 1920. ^{ndal} aastal sai esimeseks pedagoogikaprofessoriks Peeter Põld, klassikalise

kristliku pedagoogika suurkuju. Pedagoogikat võis õppida alam-, kesk- ja ülemastme ulatuses. Gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamiseks asutati ülikooli juurde Didaktilis-metoodiline Seminar. Suure organisatoorse töö tulemused kinnistas 18. juunil 1925 vastu võetud Tartu ülikooli seadus. Ülikooli esmaseks ülesandeks seati teaduse edendamine, alles seejärel kõrgema teadusliku hariduse andmine. Ülikool oli seadusega antud piires iseseisev, valis rektori ja prorektori, kes kinnitati ametisse riigivalitsuse poolt.

Omariikluse esimestest aastatest hakkas Tartu kui Eesti ainsa kõrghariduskeskuse positsioon murenema. Juba Vabadussõja ajal (1919) avati kõrgemad muusika- ja kunstiõppeasutused, mis tsaariajal Eestis puudusid, sest seda nõudis rahvuskultuuri areng ja iseseisva riigi prestiiž. Need olid: Tallinna Kõrgem Muusikakool (1923. aastast Konservatoorium), Eesti Helikunsti Seltsi Tartu Kõrgem Muusikakool ja kunstikool Pallas (kõrgkool 1924. aastast). 1918. aastal pandi alus Tallinna Tehnikumile, mis kasvas insenere ja arhitekte koolitavaks kõrgkooliks. Õppeasutuse arengut tugeva teaduskõrgkooli suunas pärssis aga asjaolu, et juba 1920. aastate lõpul määrati tehnikum sulgemisele (lõpetas tegevuse 1936).

1920. aastate keskpaigaks arenes Eesti koolisüsteem põhiliselt välja. Kool oli muutunud vabamaks, lähenenud õpilastele, kodule ja kogu ühiskonnale. Suur muutus tsaariajaga võrreldes oli oluliste erinevuste kaotamine poeg- ja tütarlastegümnaasiumide õppetöös. Seega kadus naiste teelt intelligentsi hulka pürgimisel üks kõige suurematest takistustest. Õiguse juhtida ja organiseerida vastava rahvusvähemuse koole said saksa ja juudi kultuuriomavalitsused.

Eestlased olid õigusega uhked saavutatute üle. „Oleme sammunud üle öö demokraatlisemate rahvaste hulka ilmas”, kirjutas õigusteadlane Richard Räägo. „Meie oleme esimene rahvas, kes uuel ajal on suutnud põhjalikult

muudetud kooliseadusi maksma panna", ütles Jaan Lattik Riigikogus (1922). Kuid üsna peagi ilmnes lõhe hariduskorralduse ja ühiskonna elutingimuste, soovide ja vajaduste vahel. Esimestel iseseisvusaastatel arendati kooli paljuski lähtudes üldistest maailma-vaatelistest ja hariduspoliitilistest ideaalidest, arvestamata traditsiooni jõudu ja üldsuse arvamust. Esimene ^{suurem muutus} tagasilööki tuli 1923. aastal, mil rahvahääletuse tulemusel muudeti usuõpetus koolile (kuid mitte õpilastele ja õpetajatele) sunduslikuks aineks. Haridustegelasi ja poliitikuid häiris selektsiooni-prinssiibi alahindamine, liiga kerge pääs algkoolist keskkooli ja sealt ülikooli. Leiti, et keskkooli õppeaeg on lühike, õppeprogrammid aga ulatuslikud. Hariduses oli taotletud sotsiaalset õiglust ja võrdseid võimalusi leides, et haridust ei saa olla kunagi liiga palju. Oponendid väitsid, et riik ei tohi väärade hariduspoliitikaga juhtida ülearu palju noori gümnaasiumi ja ülikooli, sest lõpetades ei leia suur osa neist tööd, on kaotanud aega, raisanud raha ja muutnud oma elu õnnetuks. Samas pöörati kutseharidusele liiga vähe tähelepanu ja selle prestiiž oli madal. Hiljem on Philip Coombs nimetanud sellist olukorda arenenud maadele iseloomulikuks hariduskriisiks.

Senise kursi korrigeerimine algas juba 1920. aastate lõpul. Kui 1928. aastal tegutses 86 üldhariduslikku keskkooli 582 klassiga, siis 1933. aastal vaid 67 kooli 400 klassiga. Märkatavalt vähenes ka õpilaste arv, eriti kriisiaastail. Tegu ei olnud aga hariduse absoluutse koondamisega, sest samal ajal kasvas kutsekoolide õpilaskond. Süsteemi põhjalikku muutmist demokraatlikus Eestis siiski ei toimunud. Jätkus üleminek 1919. aastal kehtestatud 4-klassiliselt koolikohustuselt 6-klassilisele, mis 1930. aastast hakkas üleriigiliselt kehtima.

Uus hariduse reformimise ajajärk algas 1934. aasta riigipöörde järel. Kõigepealt alandati koolikohustus 16. eluaastalt 14. eluaastani. Seejärel

muudeti keskharidus kaheastmeliseks: algkooli IV klassi lõpetanuid hakati võtma 5-klassilisse keskkooli (5.–9. ^{olüü} kooliaasta). Keskkoolile järgnes 3-klassiline gümnaasium. Kui koolikohustuse lühendamist võib pidada ebaõnnestunud vastuseks kriisinähtustele, siis keskhariduse reformil domineerisid positiivsed küljed. Üldharidus pikenes 11-lt aastalt 12-le, nagu see oli enamikus arenenud riikides. Üldhariduse maksuline osa pikenes kahjuks küll 3 aasta võrra (5., 6. ja 12. kooliaasta), mis põhjustas pahameelt. Algkooli VI klassi lõpetanud võisid põhimõtteliselt astuda keskkooli III klassi. Erinevate õppeprogrammide tõttu eeldas see aga põhjalikke lisaõpinguid. Pingeid leevendas täiendav seadus (1937), mille järgi võis asutada ka 3-aastase kursusega reaalkoole (7.–9. ^{olüü} kooliaasta), kuhu võeti 6-klassilise algkooli lõpetanuid. 5-klassilisi keskkooke (5.–9. ^{olüü} kooliaasta) nimetati siitpeale progümnaasiumideks. Seaduse järgi olid mõlema keskkoolitüübi lõpetanutel ühesugused õigused. Üldhariduslike keskkoolide õpilaste koguarv hakkas majanduskriisi aegse madalseisu järel taas kasvama.

Selleaegne gümnaasium kujutas endast hästi organiseeritud ja hästi toimivat organismi. Õpetajaskond oli oma hariduselt mitmepalgeline: oli paljudes Tsaari-Venemaa või välismaa ülikoolides õppinuid. Oli neid, kes ei olnud ülikoolis käinud, kuid erikursuste kuulamisega ja visa tööga saanud õiguse gümnaasiumis õpetada või isegi omandanud gümnaasiumiõpetaja kutse. Paljud neist olid tsaariajal olnud algkooliõpetajad.

Oli õpetajaid, kes olid üles kasvanud vana-balti või vene aadellikus vaimus. Tuli ette kadaklikust keskkonnast võrsunuid. Ent tooni andsid õpetajad, kes pärinesid talurahva hulgast ja olid hariduse omandanud majanduslike raskustega võideldes. Nad teadsid, mis on enesepiiramine ja väsimatu õppimine. Üldiselt iseloomustas õpetajaskonda mõõdukas

väikerahvalik rahvuslus, omariikluse ja kultuuri väärtustamine. Nooremad õpetajad olid enamasti lõpetanud Tartu eesti ülikooli.

Ka õpilaskonda ei saa ühe lausega iseloomustada. 1920. aastatel andsid veel tunda tsaariaja, revolutsiooni ja vabadusvõitluse järelkajad. Oli noori, keda köitsid ühiskondliku õigluse ideed, mis tol ajal esinesid sageli sotsiaalsete utoopiate vormis. Viimaste kuulutamine tõi pahandusi, isegi koolist eemaldamisi.

Enamasti valitses aga asjalikum ja realistlikum ellusuhtumine. Suurt osa tollaegsetest gümnasistidest ei olnud elu hellitanud. Nad valisid oma eluvõitluse abinõuks teadmised ja tahtejõu, seega õppimise ja eneseteostuse spordis või mitmesugustel vaimsetel aladel.

1934. aastal läbi viidud sotsioloogiline uurimus näitas, et poiste huvid järjestusid järgmiselt: sport, teadus, tegelik elu, riiklikud huvid, kirjandus, kasvatus, kunst, kõlblus ja karskus. Tütarlastel oli esikohal kirjandus, seejärel tegelik elu, sport oli neljandal, riiklikud huvid kuuendal ja teadus üheksandal kohal.

1934. aasta sügisel selgitati ankeedi alusel välja Eesti abiturientide poolt enim hinnatud ja eeskujuks peetud tegelased. Ilmnes, et poisid seadsid esikohale Konstantin Pätsi ja Johan Laidoneri. Järgnesid Napoleon, Lembitu, Gaius Julius Caesar, George Washington, Benito Mussolini, Julius Kuperjanov, Thomas Alva Edison, Carl Robert Jakobson, Artur Sirk, Giuseppe Garibaldi, Jaan Tõnisson, Gustav II Adolf, August Rei, Perikles jt. Tütarlaste meelest olid tähtsaimad J. Laidoner ja K. Päts, seejärel Lydia Koidula, Napoleon, Orleansi neitsi, oma ema, Anna Haava, Gustav II Adolf jt. Seega olid nii poiste kui tütarlaste hulgas tähtsal kohal Eesti riigi loojad. Noorsugu eelistas samuti poliitikamehi ja suuri väejuhte, ka kultuuritegelasi. Avalikkus võis koolinoorte ideaale väljendava valikuga olla üsna rahul.

Autoritaarse korra aastatel muutus haridusideoloogia märgatavalt. Rõhutati, et hariduselu tuleb rakendada puhtriiklike ja -rahvuslike sihtide teenistusse ning selleks kooli kasvatuslikku külge tugevdada. Sellised sihid avaldusid 1930.^{al} aastate teisel poolel ka Euroopa demokraatlikes riikides. Senisele kasvatustööle heideti ette rahvustunde, rahvusteadvuse nappust. Eesmärgiks seati kujundada vaba, julget, patriootilist, iseteadvat, hingelt ja kehalt tervet ning töötahtelist kodanikku. Noorsoolt oodati püsivust omakultuuri loomisel ja julgust ning jõudu oma rahvuslik-riiklikke saavutusi kaitsta. Varasemast energilisemalt tegelesid haridusorganid nüüd noorsoo-organisatsioonidega ja õpilaste koolivälise tegevusega püüdes esileplaanile seada isamaalist vaimsust.

Tegutses eesti, saksa, vene, rootsi ja juudi gümnaasiume. Millised olid eri rahvustest koolide õpilaste suhted? Ea Jansen, kes käis keskkoolis 1930.^{al} aastate teisel poolel, kirjutas: „Kuskil olid ka saksa koolid, olid saksa koolitüdrukud ja -poisid, aga nendega meil tegemist ei olnud.” Tänapäeva vaatevinklist on see kurb fakt. Eesti koolipoliitika oli rahvuslikult äärmiselt tolerantne. See aga ei tähenda, et kõik olnuks parimas korras.

1937.^{al} aastal anti välja „Kutsehariduslike õppeasutuste seadus”, mis ühtlustas kutseõpet ja seostas selle paremini üldharidusega ja isegi kõrgharidusega. Kutseõppeasutused jagati kesk- ja kõrgema astme koolideks. Esimestesse võeti algkooli lõpetanuid, teistesse keskkooli või kutsekeskkooli lõpetanuid (seega neid, kes olid õppinud 9–10 kooliaastat). 3-aastne^a kõrgem kutsekool vastas gümnaasiumile ja – mis väärrib eriti märkimist – andis võimaluse minna edasi ülikooli. Kutsehariduse atraktiivsus kasvas. Kui 1934/35.^{al} õppeaastal käis neis koolides 7147 õpilast, siis 1939/40.^{al} õppeaastal juba 13 032.

20^{ve} iseseisvusaasta jooksul arenes kutseharidus märgatavalt nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt ja omandas 1930.^{ndase} aastail üksikasjalikult reglementeeritud hierarhilise alasüsteemina silmapaistva koha ühtses rahvuslikus haridussüsteemis. Iseseisvas Eestis loodi esmakordselt koolitusvõimalused rahva kõigis olulistes tegevusvaldkondades. Ehkki Eesti majanduses oli põllumajandusel veel ülekaalukas koht oli kutsehariduse orientatsioon moodsale riigile ilmne. Kutsehariduse maine, mis 1920.^{ndate} aastatel ei olnud paljude koolide osas kuigi kõrge, paranes järgmisel kümnendil tunduvalt.

Et pedagoogiumid ootustele ei vastanud, sobitati uude kutsehariduse süsteemi taas algkooliõpetajate seminarid Tallinnas ja Tartus, nüüd kõrgema astme kutsekoolidena. See tähendab, et neisse võeti progümnaasiumi või reaalkooli lõpetanuid ja õppeaeg oli 4 aastat (10.–13. kooliaastani).

Autoritaarses Eestis valitsenud poliitilisele suunale vastavalt kärbiti kõrgkoolide autonoomiat. 1. jaanuaril 1938 hakkas kehtima Ülikoolide seadus, mis tugevdas rektori võimu. Rektori nimetas nüüd ametisse Riigihoidja haridusministeeriumi ettepanekul 5 aastaks. Ülikoolide seaduse järgi oli ülikooli esmane ülesanne kõrgharidust anda, alles seejärel nimetati teaduse edendamist. Samal ajal asutas autoritaarne võim ülikoolist eraldi seisvaid teadusasutusi, sh Eesti Teaduste Akadeemia (1938). Valitsuse rolli teaduse juhtimisel tugevdati, see tendents ilmnas ka Lääne-Euroopas ja USA-s. Ehkki ülikoolide seaduses ei rõhutatud enam kõrghariduse teaduslikkust (nagu see oli 1925.^{ndate} aasta ülikooliseaduses), parandati Tartu ülikooli majanduslikku olukorda ja suurendati professorite arvu. Sisuliselt ülikooli teadustegevus laienes. Tänapäeval vaatekohalt oli aga olulisim Tehnikainstituudi asutamine Tallinnas 1936.^{ndal} aastal, mis kandis 1938.^{ndal} aastast Tallinna Tehnikaülikooli nime ja kujunes tõeliseks teaduslikuks kõrgkooliks. Sellest

alates võis Eestis rääkida mitmekülgsest kõrghariduse süsteemist, mis kroonis kogu hariduselu. Võib öelda, et kõrg-, kesk- ja kutsehariduse valdkonnas suutis Eesti ilmnenud kriisinähtudest teha järeldused ja saavutada mõne vähese aasta jooksul märgatavat edu.

Eesti hariduse kõige murettekitavam probleem oli 1930. aastate lõpupoolel algkool. Ehkki VI klassi lõpetanute arv tasapisi kasvas, lahkus algkoolist üle 40% õpilastest kursust lõpetamata. Lahendust tol korral ei leitud. Mõneti normaliseeris olukorda reaalkoolide asutamine, millega seoses algkoolilõpetanu edasiõppimise võimalused taas tunduvalt laienesid. Paljud andekad õpilased, kes püüdsid gümnaasiumihariduse poole, ei pidanud nüüd enam algkoolist 4. klassi järel lahkuma.

Eesti haridus oli veel muutuste ja täiustamise staadiumis, kui Eesti Vabariik inkorporeeriti 1940. aastal NSV Liitu, kus ei olnud veel jõutud üldise kirjaoskuse ja kehtis Läänemaadest tunduvalt erinev koolikorraldus.

hariduskonverents "Eesti 20. sajandi ajaloo sõlmpunktid"

27.–28. august 2008, Pärnu kontserdimaja

kolmapäev, 27. august

10.30–11.00	tervituskohv
11.00–11.15	esineb Pärnu Noorte Puhkpilliorkester
11.15–11.35	"Küpsemine" (haridus- ja teadusminister Tõnis Lukas)
11.35–11.50	"Eesti ajaloo" kolme esimese köite idee tutvustus (TÜ professor Aivar Kriiska)
11.50–12.00	"Eesti Vabariik aastal 2008" (Tallinna Reaalkooli õpilane Kaarel Raik)
12.00–12.10	"Eesti Vabariik aastal 2008" (Tallinna Humanitaargümnaasiumi õpilased Lidia Danilova ja Valeria Kainelainen)
12.10–12.20	"Eesti Vabariik ja õpetaja aastal 2008" (Tartu Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpetaja Toomas Jürgestein)
12.20–12.30	"Eesti Vabariik ja õpetaja aastal 2008" (Tallinna Ranniku Gümnaasiumi õpetaja Dmitri Rõbakov)
12.30–12.55	"Eesti idee" (kultuuriajaloolane David Vseviov)
12.55–13.10	"Eesti Vabariigi tähendus eestimaalastele 2008. aastal" (Euroopa Parlamendi saadik Tunne Kelam)
13.10–14.00	lõuna

Diskussioonipaneel "Eesti Vabariik 1918–1939", juhatab Ago Pajur

14.00–14.25	"Eesti riigi kolm sünnipäeva" (TÜ dotsent Ago Pajur)
14.25–14.50	"1934. aasta riigipöörde tõlgendamine autoritaarvõimu, vabadussõjalaste ja demokraatlike jõudude poolt" (TÜ dotsent Jaak Valge)
14.50–15.15	Eesti Vabariigi välissuhted (TÜ professor Eero Medijainen)
15.15–15.40	"Kultuurielu Eesti Vabariigis" (ajaloolane Vello Kuldna)
15.40–16.00	kohvipaus
16.00–16.25	"Hariduselu Eesti Vabariigis" (TLÜ Ajaloo instituudi vanemteadur Väino Sirk) – <i>ette kandis Aino Kõts</i>
16.25–16.50	"Esimene Eesti Vabariik: müüte ja fakte" (Jyväskylä Ülikooli professor Seppo Zetterberg)
16.50–17.05	arhiivikaadrid perioodist 1918–1939
17.05–17.20	arutelu
17.45–19.30	vastuvõtt

neljapäev, 28. august

Diskussioonipaneel "Eesti 1940–1987/1988", juhatab Tõnu Tannberg

9.00–9.25	"Moskva kontrollimehhanismid liiduvabariikides Eesti NSV näitel" (TÜ dotsent Tõnu Tannberg)
9.25–9.50	"Majandus Eesti NSVs" (peaministri nõunik Kalev Kukk)
9.50–10.15	"Eesti NSV ja Soome suhted" (TLÜ lektor Helena Sepp)
10.15–10.40	"Eesti hariduspoliitika nõukogude aja" (TÜ erakorraline vanemteadur Anu Raudsepp)
10.40–11.00	kohvipaus
11.00–11.25	"Vaimuelu Eesti NSVs" (TLÜ juhtivteadur Aili Aarelaid-Tart)
11.25–11.50	"Eesti Moskva ikke all" (TÜ emeritprofessor Rein Taagepera)
11.50–12.05	arhiivikaadrid perioodist 1940–1987/1988
12.05–12.20	arutelu
12.20–14.00	lõuna

Diskussioonipaneel "Eesti Vabariik taasiseseisvumisest tänaseni 1987/1988–2008", juhatab Mart Laar

14.00–14.25	"Eesti edulugu" (Riigikogu liige Mart Laar)
14.25–14.50	"Eesti välissuhted" (Riigikogu liige Marko Mihkelson)
14.50–15.15	"Eesti majanduse tulevikuvõimalused" (TÜ professor Jüri Sepp)
15.15–15.35	kohvipaus
15.35–16.00	"Eesti siirdeaeg tagasivaates: periodiseering ja arengutegurid" (TÜ emeritprofessor Marju Lauristin)
16.00–16.15	arhiivikaadrid perioodist 1987/1988–2008
16.15–16.30	arutelu
16.30–17.15	konverentsi lõpetamine, esineb Toomas Volli laulustuudio

Haridus- ja Teadusministeerium

EESTI